

Laudatio Jana Gabriela

Vážené dámy, vážení pánové, milý Petře

S velkým potěšením, ale i s nemalými obavami jsem přijal možnost promluvit zde a při této příležitosti. Dílo, které dnes získalo ocenění, si ho bezpochyby zaslouží. Nejde pouze o knihu, ale v pravém slova smyslu o knihu knih, v českém prostředí zcela ojedinělou, která shrnuje, byť ne zdaleka všechny, Královy eseje, články, kritiky a polemiky za čtyřiapadesát let. Jsou plné vnitřní zkušenosti, přesnosti myšlení a v neposlední řadě i neotřelosti výrazu.

Pochybuji, že se našel někdo, kdo by Vlastizrady pozorně přečetl od první do poslední stránky. Upřímně řečeno, domnívám se, že to ani není smysl této knihy, zdánlivě všude překážejícího špalku. Je to kniha, kterou je třeba proplovat, nechat se unášet příslibem příštího a lákavého dobrodružství k neznámým ostrovům, tu se zastavit, tu se vrátit, zasnít se tam, kde autor odkrývá s příkladnou svobodou své poklady, často jen zlomky roztržitého světa, kde prostě vidí díky zcela vlastnímu vidění, zatímco ostatní nevidí nic. Jedinečně, přesně a objektivně. A je náhle jedno, zda se text vztahuje k poezii, k básníkům, spisovatelům, malířům, k rozličným osobnostem, k filmu, jazzu, procházkám či jen k prostřenému stolu. K objetí světa skrz jídlo, jehož akordy náhle mohou mít, jak Král tvrdí, „rafinovanost nejlepších Ježkových nebo Ellingtonových nahrávek". Již na první pohled je zřejmé, že tato kniha je dílem básníka. Básníka nanejvýš citlivého a pozorného k dění, jehož je součástí, odrazem mnohosti jeho zájmů, včetně zcela prosté a dnes již téměř zapomenuté, přesto obzvláště sympatické, zvědavosti. Autorovi jsou naprosto cizí veškeré modní a povětšinou jen abstraktní piruety, hromadění vědeckých pojmů a metod, definitivních formulací, které jsou směšné ještě dřív, než stačí vyblednout. Naopak vlastní je mu proměna eseje, kritiky či pouhé úvahy v samostatný a svéprávný druh básnické tvorby, která může být stejně tak deprimující, jako osvobozující.

Není tak těžké odhadnout, co všechno v čase shořelo, z čeho se stal pouhý dokument doby a jejího myšlenkového světa a co zůstává nadále stát na vlastních nohou coby živá a magnetizující skutečnost. Nanejvýš výmluvně to dokazuje i vyklenutý oblouk, který spojuje Královy první texty zařazené do této knihy s těmi posledními. I přes proměnu stylu, která je v rozmezí tolika let pochopitelná, lze mezi ně klást svým způsobem rovnítko. Už proto, že se vyvíjel nejen autor, ale i jeho myšlení, zpočátku formované zejména okruhem vytvořeným kolem Vratislava Effenbergera, později obohacené o nové poznatky, včetně zkušenosti exilu, o setkání s francouzskou esejistikou a poezií. Jejich společným znakem je výlučnost.

Vedle textů, kritik a studií, jež můžeme právem považovat za zásadní, jsou zde i jakési málem jen příležitostné črty či zastavení. I ty však knihu obohacují, byť se mohou zdát jen svéráznou odbočkou nebo odlehčením. Vane z nich totiž stejný duch i stejně jedinečné prožívání, třebaže na minimálním prostoru. Až by se chtělo říct, že svou křehkostí a málem setřenými konturami připomínají atmosféru Morandiho metafyzických zátiší.

Je téměř vzácností, můžeme-li se dnes setkat s autorem, který neskrývá svůj údiv ze světa, stejně jako znechucení nad tím, co za každodenní spektakly nám dnes nabízí. Který svoji otevřeností, kritičností, jedinečnou senzibilitou i schopností analýzy, konkrétností a obrazností, nezvyklým smyslem pro detail, odhaluje a zpřítomňuje všechna ta skrytá tajemství i touhy po nich, včetně tajemství samotného jazyka, žel tak často přehlíženého. Obdobně jako až kolážovité spojování zdánlivě nespojitelného, včetně osobního zážitku s kritikou či úvahou: „Stejně jako Haškův je Proustův obraz světa i objevem jedinečné citlivosti a imaginace, ne pouze věcnou – ne-li objektivní – zprávou. Odhaluje-li Proust principy situací a způsobů jednání, které zná každý z nás, vždycky je – podobně jako Hašek – dokládá konkrétními příklady, které jsou vlastní jen jemu, a právě tím nás nezapomenutelně fascinují."

V tomto směru jde o dílo nejen až vyzývavě drzé, ale v pravém slova smyslu inspirující. A to nejen pro samotné myšlení a přemýšlení nad texty či obrazy, ale třeba i pro gesto, s jakým si nasazujeme před vyvenčením svého ega klobouk. Ostatně právě smysl pro anekdotu či jen zahlédnuté a zdánlivě zcela zanedbatelné gesto se náhle promění v osobní závrť, jež často nadlehčuje a dokresluje celý text. A je celkem lhostejné, zda se jedná o esej, kritiku nebo pouhou glosu, mění text v událost. Ostatně ne náhodou se kdesi v knize objevuje věta, která má význam téměř zásadní: „Poesie spočívá už ve způsobu, jakým se procházíme."

Královy Velezrady, zejména ve svých dvou závěrečných částech, – Po explozi a K novým pohromám – nabourávají svým svébytným pohledem i celou řadu tabu v českém myšlení, zpochybňují často ničím nepodložené mýty, tak drahé zdejší poezii, literatuře, umění a životu vůbec. Kritický postřeh, vyhraněnost a nesmlouvavost, odvaha stát si na svém, problematizují

zažité stereotypy, odhalují jejich směšnost i malost, často živené jen láskou k programům, osobní záští, pouhou vypočítavostí a v neposlední řadě i obyčejnou ignorancí, stavěnou kdovíproč na odiv.

Vlastizrady jsou knihou, k níž se rád vracím. Kdykoli obrátím svůj zrak z pošmourného okolního světa na často jen náhodně otevřenou stránku, znovu mě přepadne pocit snad až spiklenecké úlevy, že ještě existuje autor, pro něhož je myšlení i prožívání světa inspirujícím dobrodružstvím. Básník, který má navíc ještě poměrně přesné ponětí o tom, kde jsou ty nezastavěné parcely, kde cigarety měly jména oper. A to není málo. Je to to nejlepší, co se nám mohlo přihodit.

Jan Gabriel